

Verrassende ontdekkingen in de kasteelvijver van het Sterrebos

Een beheerplan voor het Sterrebos

Het hele provinciedomein Sterrebos in Roeselare is beschermd als landschap, het kasteel uit de 16de eeuw (privé-bezit) is als monument beschermd. In overleg met onroerend erfgoed (het vroegere 'Monumenten en Landschappen') en diverse andere admi-

Gebaggerde kasteelvijver en plaatsen van de eikenhouten beschoeiing

nistraties en personen werd een beheerplan uitgewerkt. De provincieraad keurde dit plan op 25 mei 2008 goed. In dit plan wordt gestreefd naar een opwaardering van het Sterrebos met respect voor de aanwezige cultuurhistorische waarden en natuurrijke biotopen. Na de heraanleg van de kasteelomgeving werd in september 2008 gestart met het baggeren van de kasteelvijver alsook de 2 kwadrantvijvers. Door de verwijdering van ruim een meter slib mocht het vijverwater terug helder worden en krijgen waterplanten, amfibieën en ander waterleven meer kansen. Door bladval en toevoer van rioolslib vanuit de Regenbeek was de vijver zeer ondiep geworden. Op de Regenbeek werd intussen door stad Roeselare een overstort geplaatst waardoor enkel bij grote regenval nog sterk verdund afvalwater binnenstroomt. Alle slib wordt afgevoerd naar een tijdelijk slibbekken op het provinciedomein Wallemote-Wolvenhof te Izegem. Het slib

werd vooraf geanalyseerd en voldoet aan de Vlarem-normen om herbruikt te worden als grond. De werken worden uitgevoerd in opdracht van de provinciale technische dienst waterlopen door aannemer Desot uit Boezinge. De provincie West-Vlaanderen investeert hiervoor 120000 euro. Tussen het ophaalbrugje en de toegangspoort langs de

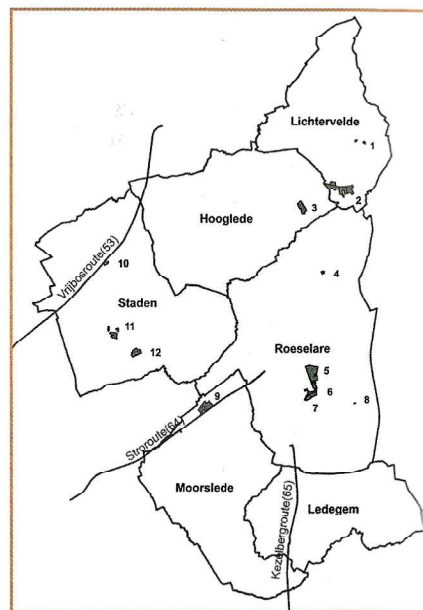
Moorseelsesteenweg werd een halfverhard pad aangelegd naast de vijver. Op die manier werd het comfort voor de wandelaars sterk verbeterd. De oevers van de kasteelvijver waren immers sterk afgekalfd. Daarom werden ze aangevuld met aarde en terug hersteld met eikenhouten oeverversteving volgens het historisch aanlegplan uit de tweede helft van de 18de eeuw. In de planning voor de komende jaren zitten onder andere het herstel van de ophaalbrug, de aanleg van het halfverhard pad tussen de ophaalbrug en de kasteelmuur, de restauratie van de kasteelmuur, de bouw van een bijenstal en het herstel van de dreven in het stervormig knooppunt.

Op zoek naar schatten in het baggerslib

In 1993 werden de vijvers in het Sterrebos al eens gebaggerd. Er werd dus niet meer verwacht nog veel archeologische vondsten boven te halen.

Amateur-archeologen Jozef Goderis (vzw V.O.B.o.W.) en Patrick Van Wanzele (vzw de Diggers) kregen de toelating van archeoloog Sam Dedecker van Onroerend Erfgoed en haalden echter vele interessante vondsten uit het slib. Net als bij de vorige baggerbeurt werd een prehistorisch voorwerp ontdekt, namelijk een steker uit silex die diende om gaten in hout of been te maken. Verschillende munten uit zowel 16de, 17de en 18de eeuw werden uit de modder gehaald. De oudste gevonden munt is een verzilverde munt van keizer Karel V (1500-1558). In plaats van een vroom citaat zoals dat tot dan gebruikelijk was, werd op alle munten van Karel V "Da mihi virtutem contra hostes tuos" of "geef mij sterkte tegen uw vijanden" aangebracht. Het kon eveneens de lijfspreuk van George Bush geweest zijn. Een rekenpenning uit 1650 met de geharnaste buste van Philippus III behoorde ook tot de vondsten. Philippus (1621 - 1665) was koning van Spanje. Deze rekenpenning was geen heraalpmiddel maar een onderdeel van een rekenbord waarmee ingewikkelde sommen konden gemaakt worden. Tijdens WO I was Rumbeke gedurende vier jaar het eerste bewoonde dorp tegen de frontlinie.

Op 19 oktober 1914 (Schuwe maandag) kwam het in Rumbeke tot gevechten tussen oprukkende Duitsers en Fransen die zich achter barricaden verschuilen. In het stadhuis van Roeselare hangt een schilderij van Alfons Blomme met een voorstelling van "schuwe maandag" op 19 oktober 1914. De Duitsers dachten dat de burgerbevolking op hen schoot en namen wraak door 13 burgers te fusilleren. Her en der werden woningen in brand gestoken en inboedels vernietigd. Op schuwe maandag werden de Graaf de Limburg-Stirum en zijn familie door de invallende Duitse troepen uit het kasteel gezet.

Samen met de familie Lie-taert (de tuinman) trokken zij naar Kasteel Hemsrode te Anzegem, waar zij gedurende de oorlog verder verbleven. De Duitse troepen betrokken het kasteel tot 1918. Dat het kasteel werd belegerd door de geallieerden wordt bevestigd door de gevonden Engelse ontsteker, gemaakt in 1912 en gebruikt in mei 1917. Tijdens WO II werd vooral met

Obus gemaakt in 1912 en gebruikt in mei 1917

de Achttiendaagse veldtocht in mei '40 zwaar gevochten rond het kasteel waardoor de daken erg werden beschadigd. De gevonden brisantgranaat is hiervan het wrede bewijs. De brisantgranaat werd in de jaren tachtig van de negentiende eeuw ontwikkeld. Het is een stalen huls gevuld met spring-

stof, waarbij de omhulling bij de ontplooiing in scherven breekt. De scherven vliegen in het rond en brengen daardoor schade toe. Graaf de Limburg Stirum weigerde met de Duitse overheid mee te werken en werd op 3 augustus 1940 afgezet als burgemeester. In tegenstelling tot WO I bleef de grafelijke familie tijdens WO II ononderbroken op het kasteel verder wonen. In het baggerslib werden zowel Duitse, Engelse, Franse en Belgische kogels aangetroffen uit beide Wereldoorlogen.

Een mooi versierde jeneverfles van het merk Filliers anno 1880 behoorde tot de meer frivole vondsten in het baggerslib.

Mossels zonder frieten en mayonaise

Naast archeologische vondsten werden bij het baggeren van de vijver in het Sterrebos ook verschillende schelpen en levende exemplaren van de zwanenmossel (*Anodonta cygnea*) gevonden. Deze soort is ook gekend van het nabije natuurreservaat de Kleiputten. De zwanenmossel is de meest

(*Anodonta cygnea*) kan tot 20 cm groot worden. Wanneer je schelpen vindt van 15 cm en meer kan je er bijna zeker van zijn dat het zwanenmossels zijn. De zwanenmossel wordt tot 15 jaar oud. Zijn leeftijd kan je bij benadering bepalen door het tellen van het aantal zwarte banden op de schelp. Iedere zwarte band stelt immers een jaar groei voor, zoals bij de jaarringen van een boom. Zwanenmossels leven van plankton en dood organisch materiaal. Ze zorgen dus voor het zuiveren en helder houden van het vijverbiootop. De kieuwen van de zwanenmossels nemen zowel zuurstof als voedsel uit het water. Bij de zwanenmossels bestaan er mannelijke en vrouwelijk dieren. Maar in slechte omstandigheden kunnen deze mossels tweeslachtig worden zodat ze zichzelf kunnen bevruchten. In het najaar laten de mannetjes duizenden zaadcellen vrij in het water. De zaadcellen worden door de instroomopening van de wijfjes naar de kieuwen gevoerd waar zij de eicellen bevruchten. Tussen de kiemlamellen ontwikkelen die zich tot larven. De kieuwen zwellen hierbij enorm

worden de larven van de zwanenmossel verspreid. De jonge mossel leeft de eerste jaren in de modder en komt pas na enkele jaren als hij geslachtsrijp is (bij een lengte van ongeveer 12 cm) aan de oppervlakte. De bittervoorn is voor z'n voorplanting afhankelijk van (zwanen)mossels. Deze zeldzame kleine witvis komt voor in de IJzer en het Ieperleekanaal. Met een legboor legt het wijfje haar eitjes in de mossel waarna ze bevrucht worden door het mannetje. De vislarven kunnen binnen de mossel ongestoord en rijkelijk voorzien van zuurstof opgroeien tot ze groot genoeg zijn. Ze leven van het voedsel in hun dooierzakje waardoor de mossel geen hinder van hen ondervindt. Omgekeerd leven de larven van de zwanenmossels blijkbaar niet parasitair op de kieuwen van de bittervoorn.

Andere zoetwatermossels in West-Vlaanderen

Systematisch onderzoek naar zoetwatermossels of andere weekdieren is nog niet gebeurd in West-Vlaanderen. Zoetwatermossels zijn allerszins gevoelig voor watervervuiling en volledige baggering. Gelukkig werd toevallig in het Sterrebos een gedeelte van de kasteelvijver niet gebaggerd zodat de zwanenmossels van hieruit de gebaggerde vijver kunnen herkoloniseren. Hoe bedreigd ze zijn en welke soorten algemeen of eerder zeldzaam zijn en welke maatregelen er best genomen worden ter bescherming zijn allemaal nog te onderzoeken. Het behoud van biodiversiteit mag zich best niet enkel beperken tot de aabare en zichtbare soorten. Zowel voor de zuivering van allerlei waterbiotopen en het voorkomen van de bittervoorn zijn de zoetwatermossels zeer waardevol. Aangezien de mossels voor hun voortplanting afhankelijk zijn van allerlei vissen, komt het oplossen van vismigratieknelpunten ook ten goede van zoetwatermossels. In de Damse vaart komt naast de zwanenmossel ook de schildersmossel (*Unio pictorum*) voor. Deze mosselsoort wordt

tot 11 cm groot en de schelp is meer dan 2 maal zo lang als hij breed is. In de Middeleeuwen werden de schelpen van de schildersmossel gebruikt om verf in te bewaren en te vervoeren. Bij opgravingen in de Zuidstraat in Roeselare werden bij opgravingen door Jozef Goderis in de oude Mandelbedding schildersmossels aangetroffen die dateren uit de 14de tot 17de eeuw afgaand op het aanwezige aardewerk. Die schildersmossels getuigen van de goede waterkwaliteit in deze periode.

In de vijvers van de provinciedomeinen Bergelen en Gavers komt massaal driehoeksmossel of zebramossel voor. Deze mossel is onregelmatig driehoekig en donker gestreept. Deze zoetwatermossel komt oorspronkelijk uit Zuidoost-Rusland. De driehoeksmossel bereikte in de 19 de eeuw West-Europa via kanalen die werden aangelegd in die periode. Hij verdringt de inheemse mossel fauna en vormt een probleem bij waterproductie en koelwaterinstallaties. Kuifen tafeleenden zijn er echter verlekkerd op.

Hoe een ogenschijnlijk banale baggering in het Sterrebos zowel op historisch als ecologisch vlak de ogen kan openen. Hopelijk kunnen door dit artikel zowel de lokale archeologie als onze inheemse zoetwatermossels op meer sympathie rekenen van de West-Vlaming.

Met dank aan Jozef Goderis (VOBOW) voor de historische info en het ter beschikking stellen van de foto's, Piet Vandevoorde voor de foto van de baggerwerken en de zoetwatermossels en aan Luc Van Rillaer voor het uitlenen van de naslagwerken over zoetwatermossels en de schelpen van de Damse Vaart.

Wim

Referenties

West-Vlaams Archeokrant nr 61 februari 2009
Snepl! Tijdschrift Natuurpunt Gent 3de trimester 2003 (<http://www.natuurpuntgent.be>)
Beheerplan Sterrebos, 2008

Schelpen van zwanenmossels (boven: levend; onder: dood) uit de kasteelvijver van het Sterrebos

bekende en de grootste van de zes grote inheemse zoetwatermossels. De verschillende grote mosselsoorten zoals o.a. vijvermossel (*Anodonta anatina*), platte zwanenmossel (*Pseudanodonta complanata*) en zwanenmossel zijn echter niet eenvoudig van elkaar te onderscheiden omdat de vorm van de schelp binnen de soort zelf zeer variabel is. De schelp van de zwanenmossel

op, zodat ruimtes ontstaan waar de uitgekomen larven de winter kunnen doorbrengen. De larve is 0,25 mm groot en heeft al twee klepjes met een haakje aan. Elk wijfje spuwt in het voorjaar meer dan 100000 larven uit. Deze moeten op zoek naar vis. Deze larven zetten zich vast op de kieuwbogen van o.a. baars en driedoornige stekelbaars waar ze een maand parasitair leven. Op die manier